

Nr 378.

Av herr **Håstad**, om *avdragsrätt vid taxering för donationer till vetenskaplig undervisning och forskning.*

Den vetenskapliga forskningen och undervisningen dra nu för tiden kostnader, som äro avsevärt större än som svarar mot ökningen av antalet studerande vid universitet och fackhögskolor. De ökade kraven på fullgoda staber av lärare med assistenter, nödvändigheten att bygga nya specialinstitutioner, de stegrade behoven av utrustning särskilt inom de naturvetenskapliga, medicinska och tekniska läroanstalterna, ökningen av lönerna och mycket annat pressa undan för undan upp dessa kostnader. Ju mer i framtiden tekniken utvecklas och ju nödvändigare specialforskning blir, desto högre komma dessa kostnader för den vetenskapliga forskningen och undervisningen att pressas uppåt.

Det ligger i sakens natur att ett land av Sveriges storlek inte kan konkurrera med ett land så rikt på materiella resurser som USA, när det gäller vetenskaplig utrustning. En viss internationell arbetsfördelning är redan och blir i framtiden ganska visst än mer ofrånkomlig. Å andra sidan måste det framstå såsom självklart, att vårt land, med dess vetenskapliga traditioner, alltid måste ställa som ett mål ej blott att följa med utan även att självt bidra till att forma vetenskapernas utveckling. Detta är ett livsvillkor för en kulturnation. Erfarenheten har också på otaliga områden givit vid handen, ända in i våra dagar, att även ett litet land kan lämna högst väsentliga bidrag till de vetenskapliga erövringarna. Sannolikt äro dessa bidrag i jämförelse med de stora nationernas oftast avsevärt större än som svarar mot skillnaderna i folkmängd. Både vetenskapens internationalitet och det egna landets intressen att vidmakthålla sin kulturstandard förbjuda att de mindre nationerna liksom resignera inför de stora staternas materiella övermakt. Vad de mindre länderna sakna i resurser kunna de många gånger kompensera genom den eggelse som fåtalet forskare inom varje särskild vetenskapsgren känner till följd av det större ansvar som påvilar envar av dem.

Skyldigheten att finansiellt bära kostnaderna för vetenskaplig undervisning och forskning har på senare tid nästan helt pålagts staten. Betecknande är att de fria högskolorna i Stockholm och Göteborg numera efter inflationen, räntesänkningarna och skatteskärpningen inte se sig i stånd att själva anskaffa de behövliga penningmedlen; staten har i samråd med vederbörande städer måst överta det finansiella ansvaret. I stället för de gamla studiestipendierna och som en betydande utbyggnad av dem har

staten nödgats lägga upp ett studentsocialt program. De gamla forskningsfonderna förslå i våra dagar inte långt, och staten har inrättat en serie stora forskningsfonder. O. s. v. Det skall även betonas, att staten trots de ofta stora finansiella svårigheterna under senare år gjort utomordentligt stora insatser för uppbyggnaden av universitet och högskolor. Särskilt 1947 års riksdag betecknade i detta hänseende ett märkesår i den svenska akademiska undervisningens historia.

Likväl torde det kunna befaras, att staten i framtiden kommer att möta stora svårigheter att hålla denna takt, hur välvilliga mot vetenskaplig undervisning och forskning regering och riksdag än kunna vilja vara. Hittills hörande kulturintressen måste räkna med den starkaste konkurrens från andra lika legitima intressen, inte blott avseende socialpolitik, försvaret, allmänna lönekrav etc., utan även avseende folkskolan, läroverken och den praktiska yrkesundervisningen. Under de allra senaste åren och särskilt i årets statsverksproposition ha vi upplevt, hur svårt det varit för statsmakterna att kunna tillgodose även de mest välmotiverade och trängande behov under åttonde huvudtiteln, vare sig dessa avsett universitet och högskolor eller andra grenar inom kulturbudgeten. Vilken ekonomisk politik som statsmakterna än komma att bedriva torde det inom överskådlig framtid i vart fall vara otänkbart att undgå perioder kännetecknade av stark och hård anslagsåtstramning. Och stegringen av kostnaderna för våra läroanstalter måste antas komma att successivt stegras ej blott till följd av vetenskapens egen utveckling utan även därför att behovet av vetenskapligt eller folkhögskoleutbildat folk med visshet kommer att stegras i takt med teknikens egen expansion.

Det som kanske mest inger oro för framtiden är faran för sådana statsfinansiella kriser, som åstadkomma en eftersläpning i den nödvändiga successiva utbyggnaden av våra universitet, fackhögskolor eller särskilda forskningsanstalter. Om något i görligaste mån måste vara »up to date», så är det just den vetenskapliga utrustningen. Fem års dröjsmål med en behövlig institution betyder i sak att en generation studerande där går miste om den bästa möjliga utbildning innan de gå ut i det praktiska eller produktiva livet. Det kan inte förnekas, att de allra senaste årens ekonomiska tryck ger en föraning om de risker att komma efter i utvecklingen, som den svenska vetenskapen i praktiken ej kan undgå att allvarligt räkna med. Det är främst med tanke på dessa farhågor, som vetenskapens och forskningens problem här lagts upp.

Förr i tiden kunde ett kostnadsbehov i stor utsträckning tillgodoses genom donationer. Särskilt högskolorna i Stockholm och Göteborg kunde växa upp endast tack vare enskildas nitälskan för den högre bildningen. Även statsuniversitetet profiterade av samma intresse. Enskilda, som tillhörde de bättre situerade och som voro intresserade att främja den högre odlingen, kände sig på vederbörande orter liksom ansvariga för att lär-

domsanstalterna ej blott höllos uppe utan även utbyggdes och utvecklades. I många andra länder och alldeles särskilt i USA har den vetenskapliga forskningen och undervisningen varit föremål för de enskildas ofta enastående omsorg, delvis tack vare gynnsammare skattelagstiftning.

Tack vare dessa enskilda personers välvilja och hjälpsamhet var det — och detta bör särskilt understrykas — möjligt att snabbt realisera uppkomna önskemål. Flera år av utredningar, yttranden och väntan i anslagsäskandens långa kö behövde inte förloras. Den byråkratiska tågordningens avigsidor undgingos. Den vetenskapliga expansionen kunde smidigt och resolut anpassas efter aktuella behov; inte minst ökades utsikterna att rationellt utnyttja tillgängliga vetenskapliga kapaciteter. Stort utrymme fanns, kort sagt, för de djärva initiativen.

Det behöver inte särskilt utläggas att de minskade möjligheterna för lärdomsinstitutionerna under senare år att erhålla enskilda donationer sammanhånga dels med det ökade skattetrycket, dels med avsaknaden av rättighet för donatorerna att få avdraga donationerna vid beskattningen. Utan att skattetrycket i detta sammanhang diskuteras skall här blott avdragsfrågan tas upp.

Utgångspunkten för det efterföljande är den bestämda övertygelsen att staten, som numera så gott som helt bär ansvaret för den vetenskapliga undervisningens och forskningens utveckling och förkovran, i framtiden inte blir i stånd att ensam sörja härför. All sannolikhet talar för att det allmänna och enskilda — privatpersoner eller företag — måste samverka härvidlag, på samma vis som tidigare skedde. De enskildas bidrag äro framför allt önskvärda såsom medel ägnade att snabbt och smidigt tillgodose tillfälliga behov eller speciella önskemål, vilkas uppfyllande eljest troligen skulle få anstå.

För att stimulera enskilda att stödja våra lärdomsanstalter i en mera verksam skala torde det vara nödvändigt att i någon form lätta på reglerna om förbud för skatteavdrag för dylika gåvor. Då det emellertid torde vara otänkbart att — på sätt som skedde rörande t. ex. gåvor till luftvärnet vid 1942 års riksdag — en generell avdragsrätt i hithörande fall skulle godkännas av riksdagen och då en sådan rätt dessutom skulle kunna missbrukas, är det uppenbart ofrånkomligt att knyta vissa villkor till avdragsrätten. Som ett sådant villkor — och troligen som ett betryggande villkor — kunde den regeln inskrivas i hithörande skattelag, att avdrag endast medges för sådan donation, som Kungl. Maj:t godkänner. Därigenom skulle det vinnas säkerhet för att det av donatorer föreskrivna ändamålet kunde rubriceras såsom någonting ur allmänna synpunkter behjärtansvärt och värdefullt, även om det inte alltid behövde tillhöra de mest prioriterade.

Självfallet skulle en sådan regel, liksom varje annan avvikelse från skattesystemets huvudregler, framkalla åtskilliga mer eller mindre komplicerade detaljproblem. Sålunda uppstår frågan, om denna betingade avdragsrätt

skulle vara tillämplig vid alla donationer för vetenskapliga ändamål, oberoende av om donationerna voro stora eller små. Andra spörsmål äro om avdragsrätten skulle få utsträckas över mer än ett år och om den skulle gälla kommunalbeskattningen eller blott statsbeskattningen. Ytterligare — för att fortsätta exemplifieringen — kan det diskuteras, om donerandet skulle få föregås av förhandlingar med Kungl. Maj:t och göras beroende av om vederbörligt godkännande i förväg kan vinnas. Utan att här något försök skall eller kan göras att anvisa lösningar för olika uppkommande detaljspörsmål skall här blott rent allmänt anföras, att fruktan för detalj-svårigheterna inte bör få stå i vägen, om själva syftet anses förtjänt av att realiseras; det måste med andra ord vara något fel i hela skattesystemet, om skattelagstiftningens krånglighet tas till intäkt för att avvisa lösningar som eljest ur allmänna samhällliga synpunkter vore värda att genomföras.

Om avgörandet angående avdragsrätt eller inte på sätt här ovan skisserats lägges i Kungl. Maj:ts hand synes dessutom behovet av detaljbestämmer reduceras i hög grad, ty sannolikt skulle regeringen, ställd under riksdagens och den allmänna opinionens kontroll, snart ha prövat sig fram till en tämligen fast praxis.

Även frågan om beskattningen av testamentariska förordnanden för vetenskapliga ändamål borde vid en eventuell ändring av avdragsrätten tas upp till dryftande.

Här har endast den vetenskapliga undervisningen och forskningen varit i åtanke. Givetvis finns det många andra ändamål, för vilka en uppmjukning av avdragsrätten kan framstå såsom synnerligen skälig. Även med erkännande härav bör det dock invändas, *dels* att staten ensam bär det yttersta ansvaret för universitet, fackhögskolor och forskningsanstalter, till skillnad från vad som gäller för de flesta andra tänkbara kulturella ändamål, *dels* att det allmänna och de enskilda tidigare i vår andliga odlings historia på knappast något annat område samverkat så mycket till att befördra utvecklingen som i fråga om högre läroanstalter, *dels* att enskilda — och det gäller inte minst de moderna företagen — i fråga om den tekniska, naturvetenskapliga eller samhällsekonomiska forskningen knappast på något område kunna tänkas göra en lika betydande insats som beträffande vetenskap och forskning. Själva tanken att göra avgränsningar och differentieringar i beskattningen är ju för övrigt alls inte ny, även om varje särbestämmelse kan ur någon synpunkt vara diskutabel; här skall blott erinras om 1942 års riksdagsbeslut rörande stiftelsers och ideella föreningars skatteplikt.

Gentemot den troliga invändningen, att staten vid ett förverkligande av motionens tanke skulle gå miste om välbehövliga skatteintäkter bör här till sist endast understrykas att staten sannolikt skulle allt sammantaget göra en vinst. Ty till vetenskapen och forskningen skulle ju alltid inflyta

mer än vad staten utan avdragsrätt för donationen skulle ha erhållit i skatt. Och säkerligen skulle många av de ändamål, för vilka donationer komme att göras, annars förr eller senare ha måst täckas genom statsanslag.

Med stöd av ovanstående hemställas,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och förslag i syfte att avdragsrätt införes för donationer till vetenskaplig undervisning och forskning, förutsatt att varje donations ändamål godkännes av Kungl. Maj:t.

Stockholm den 26 januari 1950.

Elis Håstad.